

yuftlak 'aleyhi's-seyyid ve 'ş-şerîf (risâlelerinin bir listesi için bk. Abdullah Mîrâd Ebû'l-Hayr, s. 40-43). Kaynaklarda zikredilmemekle birlikte Hâşiye 'ale'l-Beyzâvî, Hâşiye 'alâ Envârî't-tenzîl ve es-rârî't-te'vîl adlarıyla kayıtlı bir eser Pîrîzâde İbrâhim'e nisbet edilmektedir (İÜ Ktp., AY, nr. 2096). Kütüphaneye kayıtlarında el-Fıkhü'l-Keydânî ismiyle Pîrîzâde'ye izâfe edilen eser (Süleymaniye Ktp., Kılıç Ali Paşa, nr. 386) İbrâhim b. Mîr Dervîş el-Buhârî'nin Lutfullah en-Nesefî el-Keydânî'ye ait esere yazdığı şerhtir.

BİBLİYOGRAFYA :

Pîrîzâde İbrâhim, *Şerhu'l-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*, İstanbul Müftülüğü Ktp., nr. 189, "Tercemetü'l-mü'ellif"; İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir* (nşr. M. Mutî' el-Hâfiz), Dimaşk 1403/1983, nesredenin girişi, s. 12; Muhibbî, *Hulâşatü'l-eşer*, I, 19-20; Abdülmelik b. Hüseyin el-Âsimî, *Semî'ü'n-nücûmî'l-avâli fi enbâ'i'l-evâ'il ve't-tevâli* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd – Ali M. Muavvaz), Beyrut 1419/1998, IV, 472; *Fihristü'l-Kütübhaneti'l-Hidiviyye*, III, 81; *Osmanlı Müellifleri*, I, 261-262; Tünekî, *Mu'cemü'l-muşannifin* (nşr. Sıddîk Kemâl el-Mekî), Beyrut 1344/1925, III, 109-110; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 647; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 34; *İzâhu'l-meknûn*, II, 36, 121, 606, 676; M. Es'ad Tales, *el-Keşşâf an mahtûâtî hâzâ'ini kütübî'l-evkâf*, Bağdad 1372/1953, s. 69; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 36-37; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, I, 22; Abdullah Mirdâd Ebû'l-Hayr, *el-Muhtasar min Kitâbi Neşri'n-neur* (nşr. M. Saîd el-Âmûdî – Ahmed Ali), Cidde 1406/1986, s. 39-44, 157, 168, 311, 413; Ahmet Özel, *Hanefti Fıkıh Âlimleri*, Ankara 1990, s. 37, 136; M. Habîb el-Hile, *et-Târîh ve'l-mü'errihün bi-Mekke*, Mekke 1994, s. 362-364; Abdullah Muhammed el-Habîşî, *Câmi'u's-şürûh ve'l-havâşî*, Ebûzabî 1425/2004, I, 182-183; III, 1871, 1993; *Mu'cemü'l-mahtûâtî'l-mevcûde fi mektebâti İstânbul ve Ânââtûli* (haz. Ali Rıza Karabulut), [baskı yeri ve tarihi yok], I, 9-10; Mustafa Bakır, "el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir", *DîA*, XI, 459; M. Yaşar Kandemir, "el-Muvatta'", a.e., XXXI, 417.



TAHSİN ÖZCAN

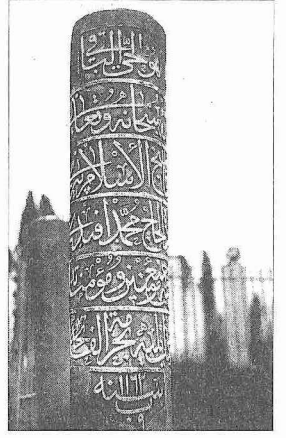
PİRİZÂDE MEHMED SÂHİB EFENDİ (ö. 1162/1749)

Osmanlı şeyhülislâmı.

1085 (1674) yılı başlarında İstanbul'da doğdu. Dergâh-ı Âlî yeniçeri ağalarından Pîrî Ağa'nın oğludur. Babasından dolayı Pîrîağaoğlu olarak da bilinir. İsmail Hani Danişmend devşirme kökenli olduğu için milliyetinin bilinmediğini kaydeder. Şeyh Süleyman Efendi, Tâhir Efendi ve Bursa-lı İshak Efendi'nin hocası Ahmed Efendi gibi âlimlerden ders aldı. Şeyhülislâm Mîrzazâde Şeyh Mehmed Efendi'nin hizmetinde bulundu. 1106'da (1695) II. Mustafa'nın cülûsu esnasında ve Fetva Emîni

Gelibolulu Mahmud Efendi Kudûs kadılığına gittiği sırada mülâzemetle nâil oldu. Bir süre Şeyhülislâm Seyyid Feyzullah Efendi'nin kitapçılık hizmetini ifa etti. Feyzullah Efendi'nin tavsiyesiyle o esnada sadrazam olan Daltaban Mustafa Paşa'ya imam oldu, daha sonra da Râmi Mehmed Paşa'ya imamlık yaptı. Safer 1113'te (Temmuz 1701) ibtidâ-i hâric pâyesiyile Âlicân Medresesi'nde müderrisliğe başladı. Ardından sırasıyla İbrâhim Ağa Medresesi Dârülhadisi, 1120'de (1708) Halîl Paşa Medresesi, 1123'te (1711) Abdullah Ağa Medresesi, 1124'te (1712) mûsile-i Sahn pâyesiyile Hâfız Paşa ve Koca Mustafa Paşa medresele-ri, 1127'de (1715) Haydar Paşa, daha sonra Tophane'de Kılıç Ali Paşa, 1131'de (1719) Kalenderhâne ve Şehzade medreselerinde müderrislik yaptı.

Menteşzâde Abdürrahim Efendi şeyhülislâm olduğunda Pîrîzâde Evkâf-ı Haremeyn müfettişliği de yapmış ve Süleymaniye Dârülhadisi'nde reisül-müderrisin unvanını almıştı. Bir süre Mahmud Paşa Mahkemesi'nde nâiblik görevini yürüttü. 1135'te (1723) Selânik kadısı oldu, ardından Yenişehir-i Fenâr kazasına nakledildi. I. Mahmud döneminde 1140'ta (1727-28) ikinci sultan imamlığına ve şehzade hocalığına getirildi. Kendisine zengin arpalıklar ih-san edildi ve Bursa pâyesi verildi; 1142'de (1729-30) bilfiil Bursa kadılığına tayin edildi ve Kite kazası da ona bağlandı. Aynı yıl içinde Mekke pâyesi aldı, 1143'te (1730-31) Arapzâde Abdurrahman Bâhir Efendi'nin yerine birinci sultan imamlığına getirildi, bununla birlikte İstanbul kadılığı da kendisine verildi ve Anadolu pâyesi aldı. Rebîülevvel 1146'da (Ağustos 1733) fiilen Anadolu kazaskeri oldu. 1149'da (1736-37) Rumeli pâyesi aldı ve Muharrem 1150'de (Mayıs 1737) Zeynelâbidîn Efendi'nin yerine bilfiil Rumeli kazaskerliğine tayin edildi. Şevval 1151'de (Ocak 1739) azledildikten sonra Tokat arpalığı verildi. 3 Muharrem 1156'da (27 Şubat 1743) tekrar Rumeli kazaskeri oldu. Senesini doldurunca azledilerek Kütahya, Bayramiç ve Sapanca kazaları arpalıkları verildi. 30 Muharrem 1158'de (4 Mart 1745) vefat eden Feyzullah Efendi'ye Seyyid Mustafa Efendi'nin yerine şeyhülislâmlığa tayin edildi. Bir yıl bir ay kadar şeyhülislâmlık yaptıktan sonra hastalığı sebebiyle 13 Rebîülevvel 1159'da (5 Nisan 1746) ayrılarak Beşiktaş'taki sâhilhânesine çekildi. Şem'dânîzâde, onun İstanbul kadılığına tayin ettiği oğlu Osman Efendi'nin uygunsuz davranışları yüzünden azledildiğini yazar (*Mürî't-tevârih*, I, 124). Oğluyla birlikte aynı yıl hacca gitti.



Pîrîzâde
Mehmed
Sâhib
Efendi'nin
Karacaahmet
Mezarlığı'ndaki
mezar taşı
(Necdet İşli
fotoğraf arşivi)

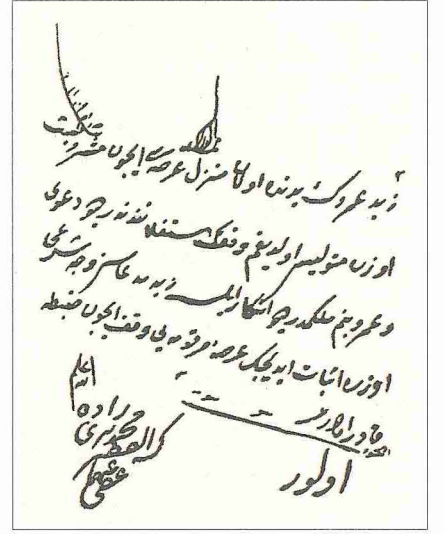
1747'de döndüğünde Gelibolu'da ikamet etmesi uygun görüldü. Muharrem 1161'de (Ocak 1748) Tekfurdağı'nda ikametine müsaade edildi, birkaç ay sonra da Üsküdar'daki evine dönüşüne izin verildi. 9 Receb 1162 (25 Haziran 1749) tarihinde vefat etti. Cenaze namazı ertesi gün Üsküdar'daki Vâlide Sultan Camii'nde kılındıktan sonra Üsküdar Çiçekçi'de Selimiye Dergâhı karşısında ve Karacaahmet Mezarlığı'nda sekizinci adanın ortalarında bulunan babasının mezarının yanına defnedildi.

Pîrîzâde'nin her fende mahareti olan ilim ve fazilet sahibi bir kişi olduğu belirtilir. Döneminde etkili ve güzel hitabetiyle meşhurdur. Onun yeni buluşlara meraklı olduğu bilinmektedir. Üsküdar'da kurulan hendesehânenin ilk hocası olan Yenişehir Müftüsüzâde Mehmed Said Efendi icat ettiği, iki cisim arasındaki mesafeyi uzaktan ölçmeye yarayan ve "rub'-i müceyyib-i zül-kavseyn" adı verilen aleti ilk defa ona anlatmış, şeyhülislâm da bu aleti I. Mahmud'a götürüp tanıtmıştı. Padişahın teşvikiyle alet düzeltilerek bir üçgenin bir kenarı ile iki açısı bilindiğinde diğer açıları ve kenarları da bulunabilecek şekilde kullanılır hale getirilmişti (Adivar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, s. 165). Pîrîzâde'nin bir süre, Muteferrika Matbaası'nda basılan kitapların tas-hih işleriyle meşgul olduğu da kaydedilir. Ayrıca onun Ca'ferîliği beşinci mezhep olarak kabul şartıyla İran ile yapılacak sulh müzakereleri için görüşüne başvuru-ulan ulemâ arasında yer aldığı bilinmektedir (Şem'dânîzâde, I, 62). Oğlu Osman Sâhib Efendi'nin kızı vasıtasıyla süren ve Pîrîzâde diye tanınan neslinden devletin önemli kademelerinde hizmet veren şahsiyetler yetişmiştir. Bunlardan oğlu Osman Sâhib Efendi ile onun kız tarafından torununun oğlu olan Pîrîzâde Mehmed Sâhib Efendi (Molla) şeyhülislâmlık makamına kadar yük-

selmiş, Mehmed Sâhib Efendi'nin (Molla) babası Pîrîzâde İbrâhîm İsmet Bey de Anadolu kazaskerliği ve Meclis-i Maârif reisliği yapmıştır.

Eserleri. 1. Tercüme-i Mukaddime-i İbn Haldûn. İbn Haldûn'un eserini Türkçe'ye ilk defa Pîrîzâde çevirmeye başlamış, ancak eserin başından itibaren beşinci faslın sonuna kadar olan kısmını tercüme edebilmiştir. Pîrîzâde eserin girişinde tercüme 1138 (1275) yılında başladığını ve beş yıllık süre sonunda ancak üçte ikisini çevirebildiğini, Rebîülevvel 1143'te (Eylül 1730) I. Mahmud'un isteği üzerine takdim ve dîbâcesinin tertip edildiğini belirtmektedir. Tercümenin ilk baskısı Mısır hidivinin isteğiyle Bulak'ta (Matbaa-i Âmire) büyük boy bir cilt olarak yapılmıştır (1274). Bu baskının girişinde (s. 4), Pîrîzâde'nin *Mukaddime*'den altıncı faslıda fıkıhtan ferâizle ilgili kısmın yarısına kadarını çevirdiği ve bu faslın çevirisinin Ahkâm-ı Mısıriyye Mazbata Odası Reisi Mehmed Rifat Efendi tarafından tamamlandığı bilgisi yer almaktadır. Bu baskıda ayrıca *Mukaddime*'nin kalan kısmının Arapça metni de ilâve edilmiştir. 1275'te (1859) Bulak'ta yeniden yayımlanan eser aynı yıl İstanbul'da Takvimhâne-i Âmire'de iki cilt halinde basılmıştır. Ancak İstanbul'da yapılan baskıda çevirinin sadece ilk beş faslı yer almış, Pîrîzâde'nin tercüme etmediği sonraki kısımlar konulmamıştır. Babinger, torunlarından Şeyhülislâm Mehmed Sâhib Molla'nın Kahire (Bulak) baskısını beğenmediğini, İstanbul baskısının ise kendisinin elinde bulunan ve mütercimnin bizzat hazırladığı bir nüshadan yapıldığını söylediğini nakleder (s. 309). Daha sonra Encümen-i Dâniş'in faaliyetleri çerçevesinde Ahmed Cevdet Paşa altıncı faslı tekrar tercüme etmiş, çevirinin bu kısmı Pîrîzâde'nin çevirisine ilâveten III. cilt olarak İstanbul'da yayımlanmıştır (1277). Ahmed Cevdet Paşa altıncı faslın ilk kısımlarıyla ilgili bazı tercüme metinlerinin mevcut olduğunu, ancak çevirinin Pîrîzâde'ye ait yazma nüshalarında bu kısmın bulunmadığını kaydeder ve altıncı fasla ait tercümelerin II. Mahmud dönemi ricâlinden İsmâil Ferruh Efendi'ye ait yazma nüshalarda yer almasından hareketle ona ait olduğu ihtimalinden söz eder (I, 3-4; III, 3-4). Dolayısıyla Bulak baskısında yer alan altıncı faslın baş tarafına ait çevirinin kime ait olduğu konusunda tartışmalıdır. Âtîf Efendi Kütüphanesi'nde Pîrîzâde adına kayıtlı bir yazma cüz ise (Âtîf Efendi Eki, nr. 191, 40 varak) altıncı faslın başından itibaren ilm-i ferâizin bir sayfa öncesine kadarki kısmını kap-

samaktadır ki buradaki metin Bulak baskısı 503-528. sayfaları ile hemen hemen aynıdır. Bulak baskısında yer alan bu kısım ile ilgili çevirinin kimin tarafından yapıldığı konusu da tam olarak aydınlatılamamıştır. Ayrıca yine Bulak baskısında Mehmed Rifat Efendi'nin, çevirisini tamamladığı belirtilen ilm-i ferâizle ilgili kısmın ne kadarını yaptığı belli değildir. Cevdet Paşa söz konusu çevirinin Pîrîzâde'nin çevirisiyle yeknesaklık arz etmediğini, birtakım hata ve noksanlarının bulunduğunu belirterek kendisinin çeviriyi tekrar Pîrîzâde'nin bıraktığı yerden, yani altıncı fasıldan başladığını kaydeder. Ahmed Cevdet Paşa'nın yaptığı çeviri Sultan Abdülmecid'e takdim edilmiştir. Muhtelif baskıları yapılan *Mukaddime* çevirisinin kütüphanelerde çok sayıda yazma nüshasının bulunması eserin büyük bir ilgi gördüğünün işaretidir. Matbu nüshaların başında yer alan İbn Haldûn'un biyografisiyle ilgili kısım ise Ali Cevdet tarafından kaleme alınmış, mütercim Pîrîzâde'nin hal tercemesi de İzzî'nin *Târih*'inden aktararak II. cildin başına eklenmiştir. Pîrîzâde'nin tercüme yaparken zaman zaman geniş açıklamalara da yer vermesi sebebiyle onun tercümenin ötesinde tarihçiyi yorumladığı belirtilir. Özellikle girişte ilmin kısımları ve tarih ilminin diğer ilimler arasındaki yeri hakkında verdiği bilgiler kıymetlidir. Yapılan ilâve ve izahlar sebebiyle çevirinin aslından daha değerli olduğu şeklinde değerlendirilmeler yapılırsa da A. Adnan Adıvar çeviride yapılan ilâve ve izahları eleştirir. *Mukaddime*'nin ve çevirisinin devlet yönetimiyle ilgili konuları ihtiva etmesi yüzünden II. Abdülhamid döneminde satışı ve okunması yasak olan kitaplar arasında bulunduğu kaydedilir (IA, V/2, s. 740-741). 2. *Divan*. Şairliği ilmi şahsiyetinin gölgesinde kalmakla birlikte üç dilde şiir yazabildiği görülen Pîrîzâde'nin sade bir dille kaleme aldığı şiirleri daha çok ahlâkî ve dinî-tasavvufî konuları ihtiva eder. Şiirlerinde "Sâhib" mahlasını kullanmıştır. Divan iki ayrı teze konu olmuştur (bk. bibl., divanın İstanbul'daki yazmaları: TSMK, Emanet Hazinesi, nr. 1469; İÜ Ktp., TY, nr. 738, 1710/6, vr. 128-149; Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, Manzum, nr. 243; Süleymaniye Ktp., İzmir, nr. 532; ayrıca bk. TYDK, III/2, s. 753-755). Milli Kütüphane'de (nr. A. 1601) *Kasâid* adıyla kasidelerinin yer aldığı bir başka nüshası daha mevcuttur. 3. *Risâle 'alâ bahş min ebhâşi'l-Lüm'a fi milki'l-müt'a*. Hanefî fakihlerinden Hâmid el-İmâdî'nin (ö. 1171/1758) kaleme aldığı, müt'a nikâhını konu alan risâlesinde,



Pîrîzâde Mehmed Sâhib Efendi'nin bir fetvası (*İlmiyye Sal-nâmesi*, s. 520)

Mü'minûn sûresinin 5-7. âyetlerinin müt'a nikâhının haramlığına delâlet edip etmeyeceği hususundaki tereddüdü üzerine hatalarını göstermek ve müt'a nikâhının haramlığını ispat etmek amacıyla yazılan tek-miledir. Risâle Saffet Köse tarafından neşredilmiştir (*İslam Hukuk Araştırmaları Dergisi*, sy. 5 [2005], s. 421-432). 4. *Kitâbü's-Siyâse*. Kâtib Çelebi'nin *Düstûrû'l-amel li-islâhi'l-halel* adlı eserini esas alarak ve İbn Haldûn ile Makrîzî'nin görüşlerinden faydalanarak kaleme aldığı bu risâlede Pîrîzâde'nin "atvâr-ı hamse" adını verdiği beş başlık çerçevesinde ahlâkî, içtimai ve siyasi konulardaki nasihatler yer almaktadır. Eserin bilinen tek nüshası *Kitâbü's-Siyâse fi atvârî'l-hamse* adıyla İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (TY, nr. 2698). Pîrîzâde'nin ayrıca bazı kitaplara ta'likat ve hâşiyelerinin bulunduğu, Arapça, Farsça ve Türkçe şiir ve nesirlerinin olduğu kaydedilir. Bursalı Mehmed Tâhir ile İsmet Parmaksızoğlu, Pîrîzâde'nin *Şerhu'l-Eşbâh* isimli fıkha dair bir eserinden daha bahsederlerse de söz konusu eser, Mekte Müftüsü Pîrîzâde İbrâhîm'in (ö. 1099/1688) Zeynüddin İbn Nüceym'in *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir* adlı eserine yazdığı 'Umde-tü zevi'l-beşâ'ir li-hallî mühimmâtî'l-Eşbâh ve'n-nezâ'ir isimli hâşiyesidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Tercüme-i Mukaddime-i İbn Haldûn (trc. Pîrîzâde Mehmed Sâhib Efendi), İstanbul 1275, I, 3-4; *Mukaddime-i İbn Haldûn'un Fasl-ı Sâdisinin Tercemesi* (trc. Ahmed Cevdet Paşa), İstanbul

1277, III, 3-4; Safâî, *Tezkire* (haz. Pervin Çapan), Ankara 2005, s. 350-351; Sâlim, *Tezkire*, İstanbul 1315, s. 408-411; İzzî, *Târih*, İstanbul 1199, vr. 204^b-205^b; Şem'dânîzâde, *Mürî't-tevârîh* (Ak-tepe), I, 62, 110, 124, 147; *Devhatü'l-meşâyih*, s. 93-94; *İlmîyye Salnâmesi*, s. 519-520; *Sicill-i Osmânî*, III, 187, 473; IV, 685-686; Behcetî, *Merâkid-i Mu'tebere-i Üsküdar*, s. 65; Abdülhak Adnan Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, İstanbul 1943, s. 162, 165; a.mlf., "İbn Haldûn", *İA*, V/2, s. 740-741; Z. Fahri Fındıkoğlu, "Türkiye'de İbn Haldunizm", *60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fud Köprülü Armağanı*, İstanbul 1953, s. 153-163; *TYDK*, III/2, s. 753-755; Olcay Köprücü, *Pîrî-zâde Mehmed Sâhib: Hayatı, Eserleri, Şahsiyeti ve Divân'ı: Edisyon Kritik* (lisans tezi, 1967), İÜ Ed. Fak. Genel Ktp., nr. 1723; Danişmend, *Kronoloji*², V, 139, 167; Abdülkadir Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislâmları*, Ankara 1972, s. 128-129; Babinger (Üçok), s. 308-309; Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî* (haz. Cemâl Kurnaz – Mustafa Tatcı), Ankara 2001, II, 529-530; Meral Topal, *Pîrî-zâde Mehmed Sâhib: Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divânı'nın Tenkitli Metni* (yüksek lisans tezi, 2004), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; İsmet Parmaksızoğlu, "Pîrî-zâde Mehmed Sâhib Efendi", *TA*, XXVII, 33-34; C. E. Bosworth, "Pîrî-Zâde", *EP*² (İng.), VIII, 309; Saffet Köse, "İmâdî", *DİA*, XXII, 171; Tahsin Görgün, "Mukaddime", a.e., XXXI, 120.



TAHSİN ÖZCAN

PİRİZÂDE MEHMED SÂHİB EFENDİ (1838-1910)

Osmanlı şeyhülislâmı.

Muharrem 1254'te (Nisan 1838) İstanbul'da doğdu. Şeyhülislâm Pîrîzâde Mehmed Sâhib Efendi'nin (ö. 1162/1749) torununun torunudur. Aynı zamanda Topal Osman Paşa'nın damadı olan vüzerâdan Sarı Mehmed Paşa'nın soyuna dayandığı için bey unvanı ile de zikredilir. Babası Kazasker İbrâhim İsmet Efendi'dir. Bir yandan Arapça ve dinî ilimlerde eğitime devam ederken diğer yandan hat meşketti. 1853'te hattat Abdullah Zühdi Efendi'den ketebe belik aldı. Mâbeyn-i Hümâyûn ve Mekteb-i Nüvvâb hat hocası Mehmed Bâ-



Pîrîzâde
Mehmed
Sâhib Efendi

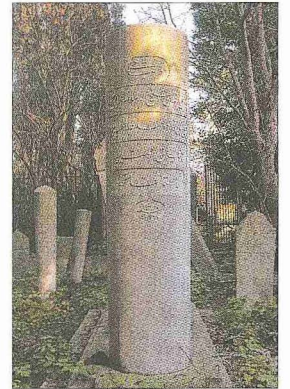
hir Efendi'den ta'lik dersi gördü. Dinî ilimlerde Dağıstanlı Abdullah Şâkir Efendi'den ders aldı, uzun süre Mustafa Zeki Efendi ile birlikte fıkıh ve fıkıh usulü çalıştı. Mevlevî tarikatına intisap etti. Hal tercümesinde yer alan, kendisine 1844'te İstanbul müderrisliği pâyesi verildiği bilgisinden al-tı yaşında müderris olma hakkını kazandığı anlaşılr. Ekrem Reşad ise bu pâyeyi sekiz yaşında aldığını kaydeder.

On dört yaşında babasının Anadolu kazaskerliği sırasında 24 Ocak 1852'de Anadolu kazaskerliği tezkirecililiğine getirildi. 29 Aralık 1858'de Meşihat Dairesi mektupçuluğu muavinliğine tayin edildi. Temmuz 1861'de mektupçuluğa terfi ettirildi. Müderrislikte gerekli mertebeleri aşarak 14 Ekim 1863'te Eyüp kadısı oldu. Bu sırada şeyhülislâm değişikliği sebebiyle mektupçuluktan ayrıldı. 28 Mart 1865'te İzmir niyâbetine tayin edildi. 3 Ocak 1866'da Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nde oluşturulan Mahkeme-i Teftiş üyeliğine ve 13 Mayıs'ta Dîvân-ı Muhâsebât Muhâkemât Dairesi Mesâlih-i Umûmiyye kısmı üyeliğine getirildi.

11 Mart 1867'de Mekke pâyesi aldı. 7 Eylül 1867'de Dîvân-ı Muhâkemât-ı Mâliyye ve 3 Mayıs 1868'de Şûrâ-yı Devlet üyesi oldu. 29 Ocak 1869'da Adranos kazası arpalığı verildi. 20 Eylül 1871'de Trabzon müfettişi-hükkâmı tayin edildiye de daha Trabzon'a gitmeden görev yeri Edirne olarak değiştirildi. Ancak bu memuriyetin lağvedilmesiyle aynı yılın şevvalinde Dîvân-ı Temyîz başkanlığı ile birlikte Edirne vilâyeti niyâbetine gönderildi. Bir süre görev yaptıktan sonra istifa edip İstanbul'a döndü ve 13 Mart 1873'te maaşsız olarak Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm-ı Şer' üyeliğine getirildi. 27 Mayıs'ta İstanbul pâyesi aldı. Ardından Karabiga, Nevrekep ve İslimye kazaları arpalık verildi. 1876'da Asâkir-i Muâvene Teçhiz Cemiyeti üyesi oldu ve 14 Ağustos 1876'da ikinci defa Şûrâ-yı Devlet üyeliğine tayin edildi. Bu arada Bosna-Hersek halkı için yardım toplanması, asker tertibi ve muhacirlerin yerleştirilmesi için oluşturulan komisyonda fahri şekilde görev yaptı. 1873-1878 yıllarında hazine ile diğer daireler arasındaki hesapların ve ihtilâflı meselelerin görülmesi için oluşturulan komisyonla Ziraat Odası üyeliğinde bulundu. 1881'de kendisine Balıkesir kazası arpalığı tahsis edildi. İki yıl sonra Anadolu kazaskerliği pâyesi aldı. 18 Mart 1884'te Şûrâ-yı Devlet Muhâkemât Dairesi ikinci reisi oldu. 11 Ağustos 1886'da Cernil Paşa meselesinde tahkikat amacıyla Halep'e gönderildi, beş ay sonra İstan-

bul'a döndü. 15 Ocak 1897'de Şûrâ-yı Devlet Temyîz Mahkemesi başkanlığına getirildi ve 6 Ağustos 1899'da Şûrâ-yı Devlet Mülkiye Dairesi üyeliğine nakledildi. Paşabahçe'deki çiftliğini Mısır hidivine satarak aldığı parayı padişah aleyhine kurulan bir komiteye vermekle itham edildi. Yine bu dönemde Rumeli'deki hadiseleri tertip edenler arasında bulunduğu, İttihat ve Terakkî Cemiyeti mensuplarının Paşabahçe'deki yalısında misafir edildiği şeklindeki bir jurnal üzerine evi 14 Temmuz 1908'de II. Abdülhamid'in emriyle Çerkez Mehmed Bey tarafından aratırıldı. Herhangi bir delil bulunamamakla birlikte padişah rütbesinin indirilmesini ve mutasarrıflığa tayin edilmesini irade ettiyse de Sadrazam Mehmed Ferid Paşa'nın isteği üzerine bundan vazgeçildi (Ekrem Reşad, s. 201).

Meşrutiyet'in ilânı ile 3 Eylül 1908'de Şûrâ-yı Devlet Mülkiye Dairesi ikinci başkanlığına ve aynı yıl Hey'et-i A'yân üyeliğine getirildi. 31 Mart Vak'ası'nı müteakip 6 Mayıs 1909'da Hüseyin Hilmi Paşa'nın ikinci kabinesinde Ziyâeddin Efendi'nin yerine şeyhülislâm oldu. Ancak kabinenin yaptığı işlerin aceleyle getirilmesine ve şekline muhalefet ettiği için eski kafalı olmakla itham edildi. Meclis-i Meb'ûsan'ın Çırağan Sahilsarayı'nda açılmasına sarayın yanabileceği gerekçesiyle karşı çıktı, fakat sözünü dinlemedi, tâdilâtı yapılarak 14 Kasım 1909'da açılan saray 19 Ocak 1910'da yandı. Hükûmetin istifasıyla birlikte Mehmed Sâhib Efendi de 12 Ocak 1910'da şeyhülislâmlıktan ayrıldı. Aynı tarihte âyan üyeliğinden istifa etmek istediye de bizzat Sultan Reşad'ın iradesiyle buna mani olundu. 6 Temmuz 1910'da İstanbul'da vefat etti. Cenazesi Üsküdar Çiçekçi'de Selimiye Dergâhı karşısında bulunan, dedesi Şeyhülislâm Mehmed Sâhib Efendi'nin de medfun olduğu Karacaahmet Mezarlığı'nın sekizinci adasındaki aile kabristanına defnedildi. Mezar taşının Hattat Sâmi Efendi tarafından yazıldığı belirtilir.



Pîrîzâde
Mehmed
Sâhib Efendi'nin
Karacaahmet
Mezarlığı'ndaki
kabri
(Necdet İşi
fotoğraf arşivi)